

Demografické procesy a struktura obyvatel v obcích metropolitních oblastí České republiky

Jan Sýkora

Metropolitní oblasti Česka tvoří jádrová města s více než 10.000 obyvateli spolu s těsným zázemím napojeným na jádra intenzivními procesy stěhování a každodenní mobility reprezentující zejména proces suburbanizace. Dynamický populační růst suburbánních obcí sycený zejména migraci obyvatel představuje jeden z hlavních aspektů transformace systému osídlení Česka po roce 2000 (Musil, Müller 2008). Růst obcí v zázemí měst metropolitních oblastí přitom často koresponduje s populačními ztrátami jádrových měst. Metropolitní oblasti tak jako celek charakterizuje především vnitřní redistribuce obyvatel a méně intenzivní růst celkové populace (Čermák, Hampl, Müller 2009).

Předkládaný mapový list si klade za cíl zhodnotit vybrané demografické charakteristiky obyvatel obcí metropolitních oblastí v časovém období let 2012 až 2014. S ohledem na aspekty vývoje těchto území v kontextu dekoncentračních a suburbanizačních procesů zobrazují mapy intenzitu stěhování obyvatel a věkovou strukturu rezidentů s pozorností věnovanou zejména předproduktivní věkové skupině. Obce metropolitních oblastí byly vybrány na základě certifikované metodiky vymezení suburbánních obcí pracující s intenzitou bytové výstavby a intenzitou stěhování z jádrového města (více viz Ouředníček a kol. 2014 či Špačková a kol. 2016). Výsledný soubor tvoří jak samotná jádra oblastí (obce s populací vyšší než 10 tisíc obyvatel v roce 2013), tak obce zasažené rezidenční suburbanizací v zázemí těchto center.

Mapový list je tematicky rozdělen na dvě navzájem související části, z nichž každá obsahuje tři mapová pole. Všechny jevy jsou znázorněny prostřednictvím kartogramu. První tři mapy zobrazují charakteristiky migrační bilance obcí prostřednictvím průměrného ročního migračního salda a počtu přistěhovalých (příjmové oblasti stěhování) a vystěhovalých (ztrátové oblasti stěhování) osob v letech 2012 až 2014. Souběžné znázornění intenzity migračního salda a příjmových a ztrátových oblastí stěhování umožňuje podrobnější náhled na strukturu migrační bilance obcí. Migrační data vycházejí z hlášení o stěhování mezi obcemi Česka průběžně evidovaných Českým statistickým úřadem. Přestože data vhodně zachycují stěhování přes hranice obcí, ukazují pouze hlášené pobyty. Do evidence tudíž mohou vstupovat fiktivní stěhování, na druhou stranu některá reálná stěhování nemusí být zaznamenána. Databáze může být také zatížena nedokonalou evidencí migrace zahraniční.

Zbývající tři mapová pole vyobrazují věkovou strukturu obyvatel obcí v roce 2013 se specifickým zaměřením na dětskou složku populace. K tomu využívají ukazatele průměrného věku rezidentů, podílu osob předškolního věku (3 až 5 let) na celkové populaci obce, a podílu osob školního věku (6 až 14 let) na obyvatelstvu obce. Komplikací při hodnocení charakteristik a podmiňujících mechanismů vývoje věkové struktury může být nezobrazení podílů zbývajících věkových skupin. K odstranění těchto potenciálních nedostatků se nabízí doplnění informací z dalších specializovaných map portálu *atlasobyvatelstva.cz*.

Celková intenzita migrační bilance (včetně stěhování mezi obcemi) vymezených obcí je téměř vyrovnaná. Významnější odlišnosti panují při rozdělení na jádrová města a suburbánní obce (viz tabulka 1). Většina jader ztrácí populaci stěhování, avšak s relativně nízkou intenzitou dosahující většinou hodnot do pěti promile. Tento údaj však může být zkreslen vyšším celkovým počtem obyvatel jader proti menším obcím, ve kterých se změna i nižšího počtu obyvatel může projevit významněji v relativním vyjádření. Některá města však populačně stěhování v daném období získávají (například Praha, Plzeň, Pardubice, Liberec), což svědčí o stále trvajícím rezidenčním atraktivitě jádrových území.

Tabulka 1: Migrační bilance obcí metropolitních oblastí Česka v roce 2013

	Počet obcí		Počet obyvatel		Saldo migrace		Počet přistěhovaných		Počet vystěhovaných	
	abs.	podíl (%)	abs. (tis.)	podíl (%)	abs.	hrubá míra (‰)	abs. (tis.)	hrubá míra (‰)	abs. (tis.)	hrubá míra (‰)
Jádra	132	2,1	5 463,5	52,0	-16 198	-3,0	119,1	21,8	135,3	24,8
Suburbia	1 426	22,8	1 850,9	17,6	16 621	8,9	64,8	34,8	48,2	25,9
Metropolitní oblasti*	1 558	24,9	7 314,4	69,6	423	0,1	183,0	25,2	183,5	25,1
Celkem Česko	6 253	100	10 516	100	-1 297	-0,1	263,7	25,1	264,0	25,2

Zdroj dat: ČSÚ (2013, 2014)

Poznámka: *metropolitní oblasti = jádra + suburbia

Opačný trend lze sledovat při hodnocení intenzity stěhování suburbánních obcí. Většina těchto obcí migrací získává, čímž se vyrovnává klesající počet obyvatel metropolitních oblastí způsobený odlivem populace jader. Přírůstek migrací je způsoben vysokou intenzitou přistěhování. Uvedené trendy pravděpodobně vypovídají o pokračujícím procesu rezidenční suburbanizace a to jak v metropolitních oblastech větších měst (například Praha, Brno, Plzeň), tak v zázemí menších regionálních center (například Znojmo, Louny, Klatovy).

S popsanými aspekty migrační bilance obcí korespondují do značné míry hodnoty intenzity přistěhování a vystěhování vymežující příjmové respektive ztrátové oblasti stěhování. Nižší intenzita přistěhování je patrná u jádrových měst, zatímco v některých suburbánních obcích dosahuje i několikanásobně vyšších hodnot. Regionálně lze za oblasti nejvyšší migrační atraktivity považovat především zázemí hlavního města Prahy následované některými suburbánními obcemi v severozápadních Čechách. V těchto obcích však vyšší hodnoty přistěhování vyvažují relativně vyšší míry vystěhování, což ve výsledku vytváří regionálně značně pestrý vzorec migračních charakteristik. Z hlediska celkového rozmístění ztrátových obcí nelze jak regionálně, tak při srovnání jader a suburbií, zřetelně identifikovat jasné pravidelnosti. Pro jejich detailnější analýzu by byla zapotřebí spíše podrobná znalost lokálních podmínek jednotlivých obcí a regionů.

Stěhování obyvatel spolu s přirozenou měnou ovlivňují věkovou strukturu určitého území (Puldová 2011). V rámci metropolitních oblastí se z hlediska věkové skladby projevuje především polarizace mezi jádrovými a suburbánními obcemi. Zatímco centra charakterizuje nadprůměrný věk obyvatel oproti průměrnému věku českých obcí, v případě suburbánních obcí dosahuje podprůměrných hodnot (viz tabulka 2). Přestože mapový list nevyjadřuje věkové složení stěhujících se osob, pravděpodobně tato diference souvisí s migrací osob mladšího produktivního věku, které patří k nejmobilnějším skupinám obyvatel, a jejichž častými cílovými destinacemi jsou právě obce v zázemí větších měst (Novák, Čermák, Ouředníček 2011). Uvedený jev lze ilustrovat na příkladu Prahy, u níž se zároveň projevuje také rozrůznění průměrného věku v závislosti na vzdálenosti od jádra metropolitní oblasti. Zatímco nejnižší průměrný věk vykazují obce v těsném zázemí center, u vzdálenějších suburbánních obcí se hodnoty zvyšují, což nejspíše vypovídá o rozdílném vlivu procesu suburbanizace v rámci metropolitních oblastí. Přestože lze přímou úměru mezi vzdáleností obce od jádra a průměrným věkem populace sledovat také u ostatních, zejména populačně větších, center (například Brno, České Budějovice), není tento prostorový vzorec tak zřetelný jako v případě hlavního města.

Tabulka 2: Věková struktura obcí metropolitních oblastí Česka v roce 2013

	Počet obcí		Počet obyvatel		Průměrný věk	Podíl osob věku 3-5 let (%)	Podíl osob věku 6-14 let (%)
	abs.	podíl (%)	abs. (tis.)	podíl (%)			
Jádra	132	2,1	5 463,5	52,0	41,5	3,4	7,9
Suburbia	1 426	22,8	1 850,9	17,6	39,6	3,9	9,6
Metropolitní oblasti*	1 558	24,9	7 314,4	69,6	41,0	3,5	8,3
Celkem Česko	6 253	100	10 516	100	41,0	3,5	8,5

Zdroj dat: ČSÚ (2013, 2014)

Poznámka: *metropolitní oblasti = jádra + suburbia

Hodnocení průměrného věku rezidentů obcí metropolitních oblastí doplňuje analýza podílu dětí předškolního (3 až 5 let) a školního (6 až 14 let) věku. Také v těchto případech se projevují odlišnosti jak mezi jádry a suburbii, tak ve vzdálenosti od center. Podíl dětí předškolního a školního věku je v obcích v zázemí měst vyšší než v jádrech a nadprůměrných hodnot dosahuje též v kontextu celého Česka. Hlavní příčina tkví pravděpodobně opět ve stěhování specifické skupiny mladých dospělých do těchto obcí, kterým se v nedávné době narodily děti či rodinu právě zakládají. K omlazení tak dochází nejen přistěhováním, ale také v důsledku přirozené měny podpořené po roce 2000 nadprůměrnými mírami porodnosti, kdy reprodukčního věku dosahují silné ročníky 70. let (Puldová, Ouředníček 2011). Přítomnost dětí narozených těmto rodičům potvrzuje v hodnoceném roce 2013 významnější polarizace mezi jádry a suburbii v případě skupiny dětí školního věku oproti dětem věku předškolního. Právě děti narozené rodičům silných 70. let se totiž kolem roku 2013 dostávají do věku školní docházky.

V analýze obcí podle podílu dětské složky populace se projevuje podobné regionální rozrůznění jako v případě hodnocení podle průměrného věku. Nejvyšší podíl dětí lze v mnoha případech nalézt v těsné blízkosti jádrových měst, zatímco s rostoucí vzdáleností od jádra se zastoupení dětské složky většinou snižuje. Výrazněji se tento trend projevuje v metropolitních oblastech s velkým zázemím (např. Praha, Brno) a u měst více izolovaných od ostatních metropolitních oblastí (např. Plzeň, Olomouc). Na druhou stranu u regionů s vyšším počtem navzájem velikostně srovnatelných a vzdálenostně blízkých jader metropolitních oblastí (např. severozápadní Čechy, Ostravsko) nejsou rozdíly mezi podíly dětské složky jak mezi jádry a zázemím, tak v případě různě vzdálených suburbií od center, tolik zřetelné.

Literatura

ČERMÁK, Z., HAMPL, M., MÜLLER, J. (2009): Současné tendence vývoje obyvatelstva metropolitních areálů v Česku: dochází k významnému obratu? *Geografie*, 114, č. 1, s. 37–51.

MUSIL, J., MÜLLER, J. (2008): Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 44, č. 2, s. 321–348.

NOVÁK, J., ČERMÁK, Z., OUŘEDNÍČEK, M. (2011): Migrace. In: Ouředníček, M. Temelová, J., Pospíšilová, L. eds.: *Atlas sociálně prostorové diferenciace České republiky*. Praha, Nakladatelství Karolinum, s. 87–102.

OUŘEDNÍČEK, M., ŠPAČKOVÁ, P., NOVÁK, J. (2014): *Metodika sledování rozsahu rezidenční suburbanizace v České republice*. Certifikovaná metodika. Praha, Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Urbánní a regionální laboratoř.

PULDOVÁ, P. (2011): Věková struktura. In: Ouředníček, M. Temelová, J., Pospíšilová, L. eds.: *Atlas sociálně prostorové diferenciace České republiky*. Praha, Nakladatelství Karolinum, s. 19–26.

PULDOVÁ, P., OUŘEDNÍČEK, M. (2011): Rezidenční suburbanizace. In: Ouředníček, M. Temelová, J., Pospíšilová, L. eds.: *Atlas sociálně prostorové diferenciace České republiky*. Praha, Nakladatelství Karolinum, s. 129–136.

ŠPAČKOVÁ, P., OUŘEDNÍČEK, M., NOVÁK, J. (2016): *Zóny rezidenční suburbanizace 2013*. Specializovaná mapa. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy.